Про поета Якова Дудру з Лосі в 130-у річницю народження

Wystawa dokumentalna — zasady udostępniania

Про поета Якова Дудру з Лосі в 130-у річницю народження jest wystawą dokumentalną Zjednoczenia Łemków, zrealizowaną ze środków własnych Zjednoczenia, w nawiązaniu do obchodów 130-lecia urodzin poety Jakiwa Dudry z Łosia.

Wystawa po raz pierwszy była prezentowana w Galerii plenerowej podczas 42. Łemkowskiej Watry w Zdyni, w dniach 19–21 lipca 2024 roku.

Kurator wystawy: Wasyl Szlanta
Korekta tekstów: Anna Bukowska, dr Wiktoria Hojsak, Jan Rubicz, Światosław Gal
Opracowanie graficzne: Maria Ptak
Źródła i autorzy informacji, dokumentów oraz fotografii: dr Anna Barnat, Wasyl Szlanta, archiwum rodzinne Dudrów, archiwum Zjednoczenia Łemków, archiwum strony *Łosie wczoraj i dziś*, dream-stale.com

Dane techniczne wystawy

- Na wystawę składa się 6 plansz prezentujących 5 paneli tematycznych
- Rozmiar każdej planszy wynosi: 100 x 120 cm
- Plansze są ponumerowane na odwrocie, wg kolejności eksponowanych treści
- Plansze są wykonane z płyty PCV o grubości 4 mm, z otworami do montażu, wyciętymi w górnych narożnikach. Otwory posiadają średnicę 8 mm

Warunki wypożyczenia wystawy

Wystawa jest udostępniana bezpłatnie, jednak strona zainteresowana wypożyczeniem pokrywa koszty transportu lub przesyłki, oraz koszt ewentualnych uszkodzeń (w razie poważnych zniszczeń – będzie to koszt nowego wydruku).

ZAPRASZAMY DO WSPÓŁPRACY!

SPIS PLANSZ WYSTAWY

NR	TYTUŁ PANELU
1	**ПРО ПОЕТА ЯКОВА ДУДРУ З ЛОСІ В 130-У РІЧНИЦЮ НАРОДЖЕННЯ**
2	ДИТИНСТВО
3	ВІЙНА
4	МАЗЯРСЬКИМ ШЛЯХОМ
5	ВДОМА ТА НА ЧУЖИНІ
6	ПОЕЗІЯ

WIZUALIZACJA

1. 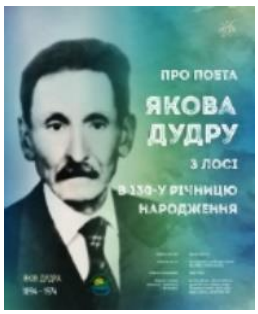

2.

3.

4.

5.

6.

ПРО ПОЕТА
ЯКОВА ДУДРУ
З ЛОСІ
В 130-У РІЧНИЦЮ НАРОДЖЕННЯ

ЯКІВ ДУДРА
1894 - 1974

Куратор вистави	Василь Шлянта
Коректа текстів	Анна Буковска, др Вікторія Гойсак, Іван Рубіч, Святослав Ґаль
Графічне опрацювання	Марія Птак
Джерела і автори інформації, документів і фотографій	др Анна Барнат, Василь Шлянта, родинний архів Дудрів, архіви Об'єднання лемків, архів «Лося вчера і днесь», dreamstale.com

ДИТИНСТВО

Яків Дудра (3.11.1894 - 6.11.1974) народився в селі Лося Горлицького повіту, в селянській родині Тимотея і Анни, з дому Свист. У родині було шестеро дітей. Найстарша сестра Харитина на 17-у році життя виїхала в Америку, в 1897 році. Через рік в Америку поїхав молодший Петро, а пізніше виїхала сестра Феврона. Вдома залишилися старший за Якова брат Афтан і молодша на чотири роки сестра Марина.

Господарство Дудрів загалом мало дев'ять гектарів: чотири гектари орної землі, два гектари лук та три гектари гірських пасовиськ. У вільний час, коли було менше важкої роботи, його батько займався об'їзною торгівлею коломаззю та іншими мастилами для сільських возів, які мали дерев'яні осі, а також для рільничих машин. Тоді така торгівля приносила значно більші прибутки, ніж рільництво. Його батько не їздив далеко і лише на короткий час. Торгував в новосанчівському, новоторгському, ліманівському і частково в мишленіцькому повітах.

Рідна хата Якова Дудри в Лосі; фото В. Шлянта

Давня, неіснуюча забудова села Лося; джерело: архів «Лося вчера і днесь»

Давня печатка громади Лося; джерело: «Зьвізды на скыбах», с. 3

Тло: польові роботи; джерело: архів Об'єднання лемків

ВІЙНА

Після того, як Яків закінчив 6-літню народну школу, його найстарший брат Афтан брав його з собою «в дорогу» – разом торгувати мастилами і оливами по селах і панских дворах та фільварках, аж до першої світової війни.

У 1911 році місцева сільська молодь заснувала читальню. Книжки вони замовляли зі Львова з видавництва Івана Наумовича. Молодь віком 15-20 років збиралася в неділі і свята, влітку та взимку. Це був веселий час, бо крім просвіти молодь любить і пожартувати. Читаючи різні статті та вірші, Яків набрав тоді великого бажання писати вірші, з яких наші хлопці і дівчата сміялися, як то кажуть, до зриваня боків. Бо що ж він міг в ті часи поважного та повчального написати? Він любив критикувати пияків та глузувати зі старих бабів за обмовляння.

Так несподівано прийшла перша світова війна в 1914 році. Після чотирьох тижнів військового вишколу Яків був змушений стріляти в інших, а вони стріляли в нього. Стріляти змусили, але вбивати не змусили. Яків писав, що протягом трьох років на російському та італійському фронтах він був тричі поранений, але легко, бо кістки не були пошкоджені.

Після шостого наступу, поранений та підлікований він отримав другу «групу здоров'я». Як солдат другої групи в складі пів батальйону 10 грудня 1917 року виїхав до Албанії, до міста Кутар, куди група прибула 1 січня 1918 р. Подорож в товарних вагонах тривала 20 днів. Там було найгірше за всю війну. Протягом усієї зими там були дощі і болота. Мешкали в полі в бараках, промоклі до кісток. Зате в липні була спека від 40 до 50 градусів. До того великий голод. Дудра двічі потрапляв до лікарні в Далмації в містах Престо і Різано. Третій раз його вислали тільки до Чорногорії, де приділили до фельджандармерії в містечку Медува біля Цетинії. Служба не була важкою. Найгірший був голод та малярія, яку не до кінця вилікували, – і через два місяці він знову потрапив до лікарні в Клостернойбурзі коло Відня. Лікували його сім тижнів. Там йому було найліпше за всю війну. Там лікувалися німці, а найбільше було чехів. Був теж один росіянин – неписьменний, тому три роки він нічого не писав додому. Тоді Яків написав йому листа і відправив через Червоний хрест.

У Клостернойбурзі він познайомився та потоваришував з деякими чехами і взяв від них адреси, познайомився також з чеською культурою. Йому сподобалася ця держава і він вирішив після війни поїхати в Чехословаччину.

Мазярський віз з Лосі під час зупинки в селі Бобова, 1934 р.; фото Р. Райнфус

Тло: панорама села Лося, 50-і роки минулого століття; джерело: архів «Лося вчера і днесь»

МАЗЯРСЬКИМ ШЛЯХОМ

З Клостернойбурга Дудру вислали до кадри, до регіменту в Кракові, а через місяць війна закінчилася. Домів він приніс лиш кістки і шкіру, почорнілу від албанського сонця. Вдома застав нужду, бо саме тут проходив фронт. У Горлицях стояло російське військо, а з другого боку в Ропиці Польській – австро-угорське, за кілька кілометрів від його села. У селі війська стояли від ранньої осені до пізньої весни 1915 р. Одним словом, все знищили; в селі згоріло 14 господарств. А в Дудри вдома 70-літній батько, мама від роботи за чотири роки війни згорбилася, брат Афтан лежав з хворою ногою в лікарні кілька місяців, повернувся трохи кульгавий і не зовсім здатний до роботи. У 1919 році брат Афтан думав женитися, але захворів іспанкою, епідемія якої охопила тоді не тільки Європу, а й Америку. І так замість весілля був похорон, бо брат помер. У 1920 році вийшла заміж наймолодша сестра Марина. У них з чоловіком ще не було свого дому, тому вони замешкали при Дудрах.

Повернувшись з війни, Яків позичив гроші, щоб купити коня та мастил і так, без паспорта, з товаришем Митром Трембачем, вони потай вночі перебралися до Чехословаччини. Там торгівля йшла добре, бо в Чехословаччині не було нафтових родовищ. Але торгувати в чужій країні було заборонено. Та, на щастя, вони довідалися, що в Кошицькій жупі жупаном (воєводою) є Дмитрій Собін, родом з Бортного. І він, так під секретом, дав їм дозвіл на торгівлю. Майже через два роки такої торгівлі Дмитро Трембач поїхав додому, бо хотів побудувати собі господарські будинки. Яків залишився далі торгувати сам.

Одного разу в літню неділю, під час нічлігу в багатого господаря, він познайомився з його сином – професором вищої школи. Той бачив, як Дудра складав віршики по-словацьки. Дійшло до того, що Яків написав приблизно 15 статей на різні теми, але по- чеськи. Професор взяв від нього рукопис, виправив його орфографічні помилки і вислав десь до друку. Здається, до редакції «Селянських новин». За якийсь час Яків знову туди приїхав, а той професор дав йому 1700 чеських корон і просив Якова, щоб він писав більше. Однак для Дудри це було складно, бо він не знав літературної чеської мови.

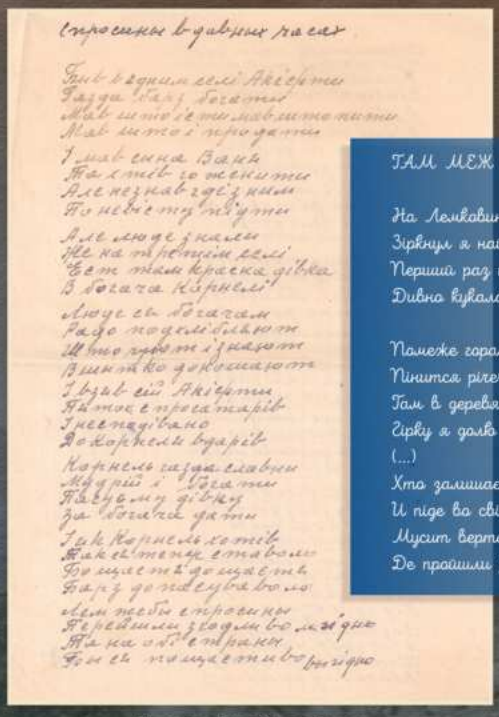

Рукопис вірша Якова Дудри

ТАМ МЕЖ ГОРАМИ

На Лемківині на зеленевій
Зірвнув я найперше на очы,
Перший раз почув, я зозуленька
Дивна кувала на убочы.

Помеже горами, де з верховины
Пінится річечка Ропа,
Там в деревяній низких хыжыні
Гіркій я долю встрітим хлопа.
(...)
Хто залишає родинне гніздо,
И піде во світ за очы,
Мусит вертати, рано чи пізна,
Де прайшли роквы дітачы.

Тло: панорама села Лося, 50-і роки минулого століття; джерело: архів «Лося вчера і днесь»

ВДОМА ТА НА ЧУЖИНІ

З Чехословаччини Дудра повернувся додому під кінець 1920 року. Узимку 1921 помер його батько. Через рік Яків одружився. Для нього найважливішим в житті було те, що він натрапив на хазяйновиту і добру дружину [Анну Долинську]. Його житя – як сам писав – не було при жінці ані сумне, ані важке. Вони виховали чотирьох дітей: Петра (1926 р.н.), Стефана (1928 р.н.), Стефанію (1934 р.н.), Михайла (1936 р.н.).

У вільні зимові вечори до його хати часто приходили переважно мужчини з села, щоби послухати читання власних, цікавих віршів поета, бо їх це дуже захоплювало. У віршах Дудра описував різні події у селі на гостинах, вечірках, забавах, товариських і сільських зустрічах, в корчмі тощо. Автор сам декламував, а присутні у веселому настрої проводили вільний час після важкої сільської роботи.

Яків був лагідної вдачі, повільного характеру, доброзичливий, все підстрижений, але носив довгі характерні бакенбарди і вуса. Зумів також заохотити сусідів до суспільного чину (наприклад, будова лавки на ріці Ропа).

Щоб підробити, Яків Дудра їздив продавати коломазь, як і всі односельчани, але не вважав себе професійним мазяром. Його тереном були віддалені села на захід від Лосі аж по Закопане та на південь за словацьким кордоном. Коли підріс найстарший син Петро, то допомагав йому в цьому мазярському ремеслі.

Аж прийшла акція «Вісла». Лосян виселяли аж 7 разів. Родину Якова Дудри вивезли першим транспортом до Малих Липок Сквєжинського повіту, тодішне воєводство Познань. Сумно було жити Якову з дружиною між поляками, тому через 10 років він переселився під Шпротаву до свого родича Василя Кондратика.

Там було більше лемків, але все ж Дудра тужив за Лемківщиною. Тому згодом переїхав до Вільковиць і жив у сина Петра, бо там хоч краєвид був подібний до лемківського, але все мріяв про повернення у рідне село Лося. Його хату зайняв поляк Владислав Сюта – осадник з сусіднього села Ропа, який не погодився прийняти власника в його власну хату, присвоєну собі. Таким чином довелося народному поетові умирати на чужій, не своїй землі, але похоронено його у листопадовий день 1974 року на цвинтарі в рідному селі Лося у рідній гробниці разом з дружиною Анною.

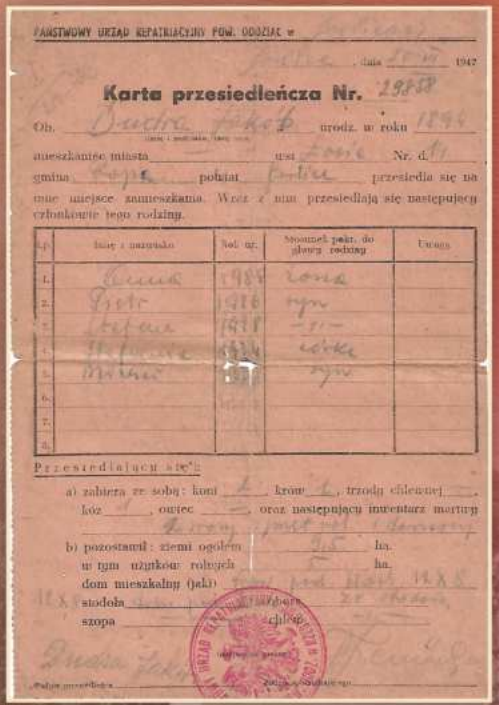

PAŃSTWOWY URZĄD REPATRIACYJNY POW. ODDZIAŁ w [illegible]

[illegible] dnia [illegible] 1947

Karta przesiedleńcza Nr. 29858

Ob. [illegible] urodz. w roku 1894

mieszkaniec miasta [illegible] wsi [illegible] Nr. d. [illegible]

gmina [illegible] powiat [illegible] przesiedla się na inne miejsce zamieszkania. Wraz z nim przesiedlają się następujący członkowie tego rodziny.

L.p.	Imię i nazwisko	Rok ur.	Stosunek pokr. do głowy rodziny	Uwaga
1.	[illegible]	1988	żona	
2.	Piotr	1926	syn	
3.	Stefan	1928	-"-	
4.	[illegible]	1934	córka	
5.	Michał	[illegible]	syn	
6.				
7.				
8.				

Przesiedlający się:

a) zabiera ze sobą: koni 1, krów 1, trzody chlewnej —, kóz —, owiec —, oraz następujący inwentarz martwy [illegible]

b) pozostawił: ziemi ogółem 5,5 ha.
w tym użytków rolnych 5 ha.
dom mieszkalny (jak) [illegible]
stodoła [illegible]
szopa [illegible]

Podpis przesiedlenia [illegible]

Карта переселенця Якова Дудри; джерело: родинний архів

Остання дорога Якова Дудри, Лося, 9.11.1974 р.; джерело: родинний архів

Тло: Церква Різдва Пресвятої Богородиці в Лосі, 1971 р., фото Ю. Сюдецкі

ПОЕЗІЯ

Яків Дудра передавав думки іншим виключно лемківською говіркою свого села. Однак його сповнені глибокого народного роздуму поетичні записи людських справ відносяться не тільки до реґіону – землі, на якій він виростав і на якій спочив. Тому його поезія – без штучної елегантності та стилізації – стала ще однією галузкою того дерева, яким є українське письменство. Надбання Дудри є, незважаючи на їхню простоту, передовсім гарними пропозиціями глубокого художнього переживання буденних справ, які були для поета хлібом насущним.

Він часто у своїх віршах висловлює потребу вчитися – здобувати освіту:

«Бо таки люде, што несвідоми,
Роблят як сліпи – знай чоловіче!
З одного кінця тяжко працюют,
З другого кінця вшитко ім втіче».

Твори Якова Дудри з'явилися на сторінках «Нашого слова» у 1958 році. Тоді він став пропагатором Українського суспільно-культурного товариства і «Нашого слова», а його поезія друкувалася систематично на «Лемківській сторінці» цього тижневника. У 1982 р. у Варшаві УСКТ видало першу збірку віршів Якова Дудри під назвою «Уродився я хлопом». У 2002 році Об'єднання лемків видало повну збірку його віршів.

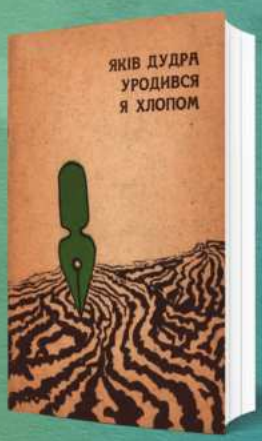

Перша збірка віршів Якова Дудри «Уродився я хлопом», Варшава 1972 р.

Повна збірка віршів Якова Дудри «Зьвізды на скыбах», Горлиці 2002 р.

Пам'ятна таблиця поета Якова Дудри з нагоди 125-ліття з дня народження і 45-ліття смерти. Знаходиться в притворі храму в Лосі. Фото др А. Барнат

Тло: Церква Різдва Пресвятої Богородиці в Лосі, 1971 р., фото Ю. Сюдецкі